

wordden op die pene van elcker reysen te verbueren II st.

43. Item ende van gelycken sullen allen gemeyntenaers schuldich syn te compareren ten Jaergedinghe om te aenhooren watter zoude moegen aengaende den pollycien kueren ende bruecken gepubliceert wordden op verbuerte soe wie in foute bevonden wordt van VI st telcker reysen.

Gepubliceert den 5 Apr. 1674 op de ordinaris jaergedinge ter presentie van E. M. Gerardus pater prior, meyer ende schepenen ende gemeyne ingesetenen der voirschreven heerlyckheyt van Selck».

HET RECHT VAN VISVANGST VOOR DE KARTUIZERS

Reeds in 1244 had het generaal kapittel der orde het vleesderven goedgekeurd. Een kartuizer, dichter uit die tijd, schreef in het Latijn: « Carnis in aeternum cuncti prohibentur ab esu ». Daar zowel vlees- als verstoffen werden geweerd, zou het voedsel vooral bestaan uit vis en eieren. Op 8 april 1437 schonk Johan van Loon, heer van Heinsberg, als bijzondere gunst aan de monniken, het visrecht te allen tijde en in alle grachten, onverschillig met welke instrumenten: « Vande Donatie der visscheryen Int Rot ende Goorbroek aende Heeren Satroisen tot Zeelhem, Wy Johan van Loon, sonne te Heynsberge, Heer Tot Diest, Siche ende Zeelhem, borchgrave van Antwerpen, ende Johanna van Diest syn geselline, Erfrouwe der Nederlanden, doen condt en bekennen overmits desen brief voor ons onze oor ende naecomelingen dat wy ter eere Godts ende om sonderlinge gunst en goeden wille, die wy hebben tottes gheestelijken persoonen onzen lieven geminden in Godt, de prior ende Convent des Cloosters vande Satroisen gelegen in onsen lande van Zeelhem, denselven prior vant Convent voirschreven, overmits goeden ryphen raet ghehad met onse vrynden Heeren ende maghen ghegeven ende verleent hebben, gheven ende verleenen overmits dese brief, voor ons, onze oor ende naecomelinghe, dat sy voortaan ten eeuwighen daeghen sullen moghen visschen ende doen visschen met garencorven ende andersins alle manieren ende tallen tyden den selven Prior des Convents dat gheuegelic duncken sal ende in genuegen, alle en yegelicke grachte binnen haeren erfen, in onzen landt van Zeelem voirsc. gelegen en voorts alle grachten (die de voirsc. Prior en Convent schuldich syn en moeten doen graven, houden ende doen vegen op haeren cost) ende oic die leytrachte ghelegen in dat Zeelemsche broeckx ende int Goorbroeck, behoudelic dies waert dat sake, dat in toecomende tyden, die Demer oft eenighe andere stroom oft vliet van lopende water door dat Zeelemsche broeck oft Goirbroeck voirsc. gheleyt ende gegraven worden. Soe en sullen den Prior ende Convent voirsc. inden voirsc. onsen stroom eenich recht, actie oft aanspraecke daer toe hebben, noch behouden in eenigher manieren, anders dan inne leytrachten daer inne ghelegen ghelic voirsc. is, sonder onse dienaeren, ondersaeten oft yemant anders, daer inne te vis-

schen oft te doen visschen sonder argelist des toirconden der waerheyt, Soe hebben wy Johan van Loon, soone tot Heynsberge, Heere van Diest, ... onser beyden segele aen desen brief doen hangen. Ghegeven acht dagen in april int jaer ons Heeren duysent vierhondert seven en dertich ». Zo hadden alleen de paters het recht te mogen vissen in het Rot- en Goorbroek tot half mei, terwijl deze grachten te zamen met de Lijtgracht na deze datum aan de particulieren verhuurd werden. In 1642 echter ontstonden er hierover moeilijkheden met de gemeente en werd de gemeente door de monniken gedaagd voor het Tribunaal van de XXII te Luik. Reeds in de rekeningen van burgemeester Jan Thonis vinden we in de uitgaven meerdere sommen die omwille van de visserij betaald werden:

16 januari 1606: « Item alsoe heeft den borgemeester aende Commissaris van Beringhen het gelaech geschoncken voor dat hy onse acten van Luyck (tegen die Heeren Satroysen) gevisiteert hadde, daer van betaelt 0-17 ½ »;

28-1-1606: « Item den borgemeester nae Beringen geweest om den Commissaris te spreekken van getuygenis te comen hooeren vanwege der Satroysen die tot Luyck gecallegeert hadden datse voor half mey niet en hadden gevist, t geene onwaarachtich was, syn vacatie tot beringhen: 1-0 »;

30-1-1606: « Item aen voirsc. Commissaris (die gekomen was om getuygenis te horen) een sonvisch geschonken vande acten te visiteren vant voirsc. proces der visscherye, daer aen betaelt: 1-4 »;

14-2-1606: « Item alsdoe vergaderth, weth ende Raet ten huysse vande Secretaris, om procuratie te maecken voor onse procureur Godart en Wynants advocat, voor die Heeren 22° tegen die Satroysen, aengaende der visscheryen int goorbroeck alsdoe gedroncken 7 potten bier: 0-14 ».

In het Register te Zelem vonden we onder de titel « Vande Visscherye int Rot ende Goorbroeck den ghemeynen competente op synen tyt » het reglement aangaende het vissen in de twee bovengemelde broeken alsmede in de Demer. Na half mei verhuurde de gemeente deze visserij. Volgens de optekeningen hebben de paters het visrecht op de Demer van de gemeente willen afnemen. « Item die visscherye int Rot ende goorbroeck, inde leytracht, hebben die Heeren Satroisen het voorvissche tot half mey inclus, ende naer half meye worden dese visscheryen vande gemeynte verhuert aen particulieren, om met staende instrumenten te mogen vissen, gereserveert altyt den gemeynten met steecksacke en worpnetten te mogen visschen naer hun believen ». Zo lezen we in de gemeenterekeningen dat op 9 oktober 1657 Geert Gressens 94 gulden betaalde « als pachters vande ghemeynen vyvers » en dat notaris Janssen op 10 oktober 1658 de « huere der visscheryen int Rotbroeck » met 2 gulden en Govaert Moens « als huerman vande nae visscherye int Rotbroeck nae half meye » 2 gulden betaalde op 14 januari 1659. « Om dese visserye hebben die heeren Satroisen Anno 1642 den

ghemeynten proces aengedaen voor die heeren 22^e tot Luyck, meynende den gemeynten het vissen te benemen ende uut haer oude possessie te stooten van welck proces met meer andere is gesubmitteert naer noch niet gefinieert anno 1643-1 aprilis. D'uytspraecck van voirc. submissie is geschiet anno 1650 in junio den 4 october .... ».

De « Visscherye op den Demer den ghemeynten competente altyt » bepaalde deze in volgende termen: « Item vanden Paelwiel tot aende Borchbeemde, soo voirt ioden Demer ende syn daer in vanden Heere van Zeelhem ghementeneert ende in vredelicke possessie altyt verhuert, behoudens nu de Chrych beleth tselve te verhueren ». In 1656 werd bepaald dat de monniken zouden mogen vissen gedurende het ganse jaar, maar alleen in de Leytgracht, volgens de nota die meier Janssens in zijn register optekende: « Dese voirc. visserye int Rot ende Goorbroeck is by de Satroisen in het gebruyck geweest alle jaeren tot half Meye, ende daer nae vande die ghemeynten de selve gebruyckt ende verhuert geweest in de voirc. leytrachte totten jaere 1656. Alsdoe is mette accoorde (gemaect mette Satroyzen) alsser staet fol. 36 dat die Satroyzen het heel jaer door mogen vissen inde leytrachte vant Goirbroeck alleen sonder dat de gemeynten die selve visserye aldaer meer moghe verhueren. Salvo dat die gemeynte (nae half mey meughen daer in vissen met steecksacken). Maer die visserye int Rotbroeck blyft de gemeynten nae half meye verhueren gelicse altyt van te vooren gedaen hebben ». Aan dit recht waren natuurlijk ook plichten verbonden. Zo moesten de Kartuziers de grachten rein houden, vegen en zorgen dat de loop van het water regelmatig zou geschieden. Alle moeilijkheden met de gemeente werden opgeheven door de « Sententia arbitralis » van 1650, waarin bepaald werd dat het visrecht in het Goorbroeck en het Zelems broek eerst aan de kartuziers toebehoorde en dat na hen, in het midden van de maand mei, het op de inwoners overging. De beken en vijvers moesten in breedte en diepte van jaar tot jaar onderhouden worden door hun knechten.

Eveneens moesten ze de gracht onderhouden die langs de straat liep waar de school stond. Zulks werd bepaald door de voorschriften « Van der gemeynten lasten van wercken ende reparatien die van outs soe altyt geobserveert syn gheweest als volcht .... maer der schoole daer aencomende, moeten die Heeren Satroyzen ende Rut Windelen erfgenamen schieten ende openen dat die wateren kunnen aftrecken ». Zoals verder in de « Sententia arbitralis » werd bepaald, moesten ze de afloop van de broeken openhouden en door een brief van de schepenen van Zelem, gegeven op 12 januari 1433 werd zulks geboden: « Wy henrich plume, Jan baens, henrich bogaerts, henrich claes, jan vande poele, peter vande poele ende arnout Marien, schepenen van Zeelhem, tuygen ende doen condit, dat voor ons ende Jannen Memmengys meyere tot Zeelhem, gestaen Hr Anthonis van der Tollen Zeelant procureur des convents der Satroyzen van Zeel-

hem, kende ende leyde, want die gemeynte van Zeelhem ende sonderlinge die gemeyne erfgenamen vanden Goorbroecke aldaer hem gewillecoort georloft ende geconsenteert hadden dat consent voirc. die leytracht vanden selven broecke, die door hunnen erfven gegaen heeft, verleyden mochten, ende verleyt hebben aldaer onder den Steenberch bossche totten sluysken toe uutcomende, soe geloefde die selve heer Anthonis als procureur des convents voirc. ende dat met wille ende consente Heer Godtschalcx syns priors, Jannen Michiels tot oorbore ende profyt allen die erfgenamen voirc. tot haeren alre behoeff, dyen selven leytracht aldaer te houdene gaende, te openen op syne wydde ende also te houdene, te vegene eeuwelic ende emmer meer, wale ende getrouwelic als dat behoort op des convents cost voirschreven ende sonder hulpe ende toedoen der erfngename voirc. ende dat alsoo .... hinder noch schade come te geschieden .... ». Ook de dijk aan de Havere Stoppele moest door het klooster worden onderhouden. Verdere gegevens betreffende dit voorrecht werden reeds in de « Verdeling van goederen en rechten » opgegeven.

WEIDRECHTEN

Het recht op « den grooten Bruel »

In het hoofdstuk over de « Verdeling van goederen en rechten » hebben we de grondverdeling geschetst die de gemeente in eigendom had. Hieronder bevond zich een vroente of gemene weide, gelegen tussen de kerk van Zelem en de Demer, in de vorm van een driehoek. Deze vroente werd Eetbroeck genoemd en de hoek die naar de Demer toe uitstak: de Bruel. Deze laatste lag buiten het winnende land van het dorp en had een grootte van 4½ bunders; hij grensde aan de Demer, het Eetbroeck en het Cleyn Bruelken met de St.-Jansbeemden. De inwoners van het dorp Zelem hadden het recht er hun vee te laten grazen en lopen, doch van 15 maart af tot de avond van St.-Peter en Paulus, was dit alleen aan de paters kartuziers voorbehouden. In de opsomming van de goederen toebehorend aan het klooster, onder de titel « Tabula copiarum librarum Cartusie de Zeelhen secundum bonaque Anno 1670 », opgemeten door N. Jans, gezworen landmeter, vinden we onder letter I « Den Bruel », ten zuiden van het klooster, met een oppervlakte van 1843 roeden of 4½ bunders en ½ zil voorweide, Diestse maat, waarvan het grootste gedeelte gelegen is onder de gemeente Zelk, grenzend ten oosten aan het Cleyn Bruelken met de Jansbeemden, ten noorden aan het Eetbroeck en ten zuiden en westen aan de Demer.

Daar deze weide zich dus ook op het grondgebied van Zelk uitstreckte, waren de inwoners van dat dorp ook gemachtigd er hun vee naartoe te stouwen. In de brief van 4 maart 1412, waardoor hertog Antonius de goederen die tot de heerlijkheid Zelk behoorden en aan de Kartuziers toegekomen waren, amortisseert, vinden we het voorrecht terug dat de paters van de St.-Jansberg genoten: de Groten Bruel af te sluiten van half maart tot de